

ЛЕСКОВАЧКИ КУЛТУРНИ ЦЕНТАР

**ДИЈАЛЕКАТ – ДИЈАЛЕКАТСКА
КЊИЖЕВНОСТ**

ЛЕСКОВАЦ, 2009.

Стана Смиљковић – Радмила Жугић – Славка Стојановић,
Настава српског језика на дијалекатском подручју,
Учитељски факултет у Врању, Врање, 2009, 189 стр.

Стандардни (код нас је у овом значењу раширен и термин књижевни, а среће се још понеки) језик, као што је познато, јесте идиом којим се чланови једне језичке заједнице служе у свакодневной комуникацији у сфери школства, науке, образовања – заправо у култури уопште, а који је заснован на утврђеним фонетским, морфолошким, синтаксичким обрасцима, који чине његову норму. Стандардни српски језик је наддијалекатска творевина, идиом заснован на новоштокавским говорима екавског и ијекавског изговора – шумадијско-војвођанском и источно-херцеговачком дијалекту. Самим тим што је тај идиом артифицијелан, значи да ниједан говорни представник не носи све црте тог идиома у свом језичком осећању. Неки говорни представници су у теме ближи, а неки даљи норми, све у зависности од тога из које говорне зоне потичу.

Наиме, стандардним идиомом, односно његовом нормом овладава се превасходно у школи. Успех у овладавању нормом стандардног језика у великој мери ће зависити од наставног плана и програма за српски језик. У досадашњем школском систему план и програм, као и уџбеници за предмет српски језик јединствени су за просторе Републике Србије. У таквом систему потпуно је занемарена чињеница о дијалекатској разуђености српског језичког простора, те вишем и нижем степену присуства нормативно прихватљивих језичких особина у говорној бази ученика. Да ли ће, и колико, особине локалног говора ученици искористити као средство за овладавање нормом, искључиво зависи од инвентивности и креативности наставника. О потреби и значају диференцијалних граматика у литератури и на наставничким и професорским семинарима више пута је скретана пажња. Књига трију ауторки, једног лингвисте и двају методичара, која је пред нама, представља једну од првих карика у низу попуњавања те празнине у методичкој литератури. Књига је намењена настави српског језика на простору призренско-тимочког дијалекта, који се на свим нивоима језичке структуре умногоме разликује од стандардног српског језика.

Структура књиге је следећа: Увод (7–9), и I део „Из диференцијалне граматике призренско-тимочког дијалекта и стандардног српског језика“ (11–83), потписује Радмила Жугић, аутор II дела „Методички приступ“ (85–98) јесте Стана Смиљковић. III део „Наставне интерпретације“ (99–184) представља коауторски текст Стане Смиљковић и Славке Стојановић, док IV део „Закључак“ (185–197), потписује Стана Смиљковић. Сви ови делови су парцелисани у одељке, а ови у пододељке, чиме се

постиге прегледност, а сваки је аутор на крају свог дела навео релевантну литературу.

У „Уводу“ аутор Радмила Жугић, дијалектолог родом са овог поднебља, истиче да је због велике разлике матерњег идиома и стандарда ученика на овом простору неопходно у настави применити другачије принципе и методе у обради градива, него, рецимо, у западној Србији. У таквим ситуацијама најпогоднији је контрастивни. По њеним речима „суштина таквог приступа у наставној пракси своди се на успостављање моста између призренско-тимочког дијалекта и стандардног српског језика ... Методички принцип, дакле, није конвенционалан, већ је сходно потребама, усложњен оним елементима који се темеље на контрастирању диференцијалних елемената једне језичке појаве у дијалекту и стандардном језику“ (стр. 7).

Први део ове књиге представља, у неку руку, огледно издање диференцијалне граматике, коју од ове ауторке у будућности можемо очекивати. Најпре нам износи низ теоријско-методолошких информација, па говори о значају познавања призренско-тимочких говора за потпуније савладавање језичке норме на подручју југоисточне Србије, затим о циљу и намени диференцијалне граматике, корпусу, значају диференцијалног истраживања дијалекатског и стандардног идиома и методама истраживања (на странама 13–21). Наиме, аутор своје опсервације темељи на богатој литератури монографских описа говора зоне југоисточне Србије и дијалекатских речника, као и на грађи из сопствених теренских истраживања говора јабланичког краја. С обзиром на то да је реч о диференцијалној граматичи, разумљиво је да је доминантни метод контрастивни, али су неизбежни и дескриптивни и индуктивни и сл. Ауторка истиче да је овај приручник намењен „студентима носиоцима дијалекатских говора југоисточне Србије, који знања из српског језика стичу на високошколским институцијама овог дијалекатског подручја“ (стр. 16). Ми бисмо ипак проширили ареал „употребе“ оваквог приручника – неопходно је да се студенти без обзира на то где студирају (истина, можда негде у мањој мери) упознају са методама и принципима диференцијалне граматике и да буду оспособљени за висококвалитетно извођење наставе на било ком подручју – и у Врању и у Ваљеву.

Да би показала како то функционише, Радмила Жугић је у другом одељку (на странама 22–78) изложила фонетске диференцијалне црте призренско-тимочког дијалекта и стандардног српског језика. Обрађен је прво вокалски систем, полугласник, рефлeksi старог вокала јат, вокално л са својим рефлексима, вокално р, формирање вокалских група, редукције вокала (афереза, синкопа, апокопа, супституције вокала *а, е, и, о, у*). Затим следи издвајање диференцијалне карактеристике консонантског система призренско-тимочких говора у односу на стандардни српски језик – сонант *ј* (нулта реализација, секундарно *ј*), сонант *в* и сонант *в* у секундарној реализацији. Све је ово изложено уз позивање на одговара-

јућу дијалектолошку литературу и уз навођење обиља примера, што је нарочито значајно као материјал за организовање наставе.

На више места ауторка даје корисне савете, иако по специјализацији није методичар, како да се ова грађа укључи у наставни процес на високошколским установама.

И док је први део усмерен на поступке извођења факултетске наставе на дијалекатским подручјима, други и трећи део књиге, који потписују Стана Смиљковић и Славка Стојановић, првенствено је намењен настави на нижим нивоима образовања, тј. у основној школи. У другом делу Стана Смиљковић указује на специфичности усвајања стандардног идиома у дијалекатској средини, на могућности које локални говор наставнику пружа да деци на занимљив начин приближи особине стандарда повезујући их са дијалектом, односно да ученике стимулише и мотивише да у познавању дијалекта виде предност, а не да свој говор доживљавају као баласт. Ауторка указује на значај овладавања нормом, затим на значај дијалога за развијање културе говора и говорења, као и на неопходност коришћења речника у наставном процесу.

Трећи, коауторски део Стане Смиљковић и Славке Стојановић има, посве, практичну вредност. Прво се говори о начину на који се завичајни говор може укључити у процес наставе српског језика, о резултатима и занимљивости таквог приступа, дају се савети наставнику како да се припреми за час. Од посебног су значаја наставне интерпретације обраде појединих наставних јединица и начини на који се дијалекатски материјал инкорпорира у структуру часа, почевши од предшколског узраста – обрада песме Пролеће Воје Цесарића, басне Коњ и магаре, затим за први разред писање великог и малог слова х, грађење реченица од речи, за други разред – реченице по значењу и времена: прошлост, садашњост и будућност, за трећи разред – речи које значе нешто умањено, заједничке и властите именице, описни и присвојни придеви и писање речци не и ли и за четврти разред – личне заменице и бројеви, појам субјекта и глаголске одредбе за начин.

Закључна реч је припала Стани Смиљковић, која сумира структуру, намену и циљ ове монографије.

Један овакав методички приручник представља плод сарадње лингвисте-дијалектолога и методичара. Његов особит значај је у томе што се њиме покушава помоћи наставницима да ученицима чије су аутохтоне језичке особености најразличитије од препорученог идиома олакша усвајање стандарда. Очекујемо да ће наићи на добар пријем на свим нивоима извођења наставе српског језика, од предшколског до факултетског, и да ће бити подстрек за даљу разраду концепта и израду дијалекатске диференцијалне граматике, која ће допринети побољшању квалитета наставе на свим подручјима српског језика, повезујући аутохтоне црте неког говора са нормативно прокламованим.

Марина Спасојевић